

Tomáš JIRÁNEK

V Americe za války „před válkou“. Působení plk. gšt. Oldřicha Španiela v USA v letech 1939–1941

Abstract: The Activity of Col. GS Oldřich Španiel in the USA in 1939–1941

During the Second World War, the Czechoslovak exile authorities were building military units which should have supported the efforts of the anti-fascist coalition. Shortly after the beginning of the war, colonel of the General Staff Oldřich Španiel was sent out to the USA to recruit among the local compatriot colonies and obtain the ranks for these units. The study deals with the ways of his work, co-operation with the local authorities, the relations among compatriots and the reasons why the results of the recruitment were relatively weak.

Key words: the Second World War – Czechoslovak exile – the United States of America – Oldřich Španiel – Czechoslovak troops

Po 15. březnu 1939 se řada Čechů a Slováků odmítala smířit s novým uspořádáním. Většina zůstala u pasivního odporu, ale mnozí se zapojili do odboje jak na domácí půdě, tak v zahraničí, kam někteří začali odcházet již před okupací. Nejprve v Polsku, později ve Francii, na Předním východě, ve Velké Británii a v Sovětském svazu se utvářely československé vojenské jednotky, které se dříve či později zapojily do bojů proti Německu a jeho spojencům. Účast na vojenském boji představovala důležitou oporu pro politiky, kteří v exilu usilovali o poválečné obnovení Československé republiky v předmnichovských hranicích. Odtud pramenila snaha postavit v zahraničí co nejpočetnější vojenské jednotky, které by se na bojištích mohly uplatnit a jejichž činnost by byla nepřehlédnutelná. Lidské zdroje pro tyto oddíly byly různorodé. Jednalo se o uprchlíky z Protektorátu Čechy a Morava a ze Slovenské republiky, důležitým pramenem posílaly krajaňské kolonie předválečných vystěhovalců, někdy i v druhé či třetí generaci, a v menší míře i zajatci z německé armády, kteří se do německého stejnokroje dostali nedobrovolně, protože například pocházeli ze smíšeného manželství nebo jim bylo

vnuceno říšské občanství.¹ Nelze pominout zajatce či přeběhlíky ze slovenské armády na východní frontě a z protektorátního vládního vojska v Itálii² a početné uprchlíky židovského původu.³

Největší možný zdroj vojáků představovali předváleční vystěhovalci a jejich potomci. Početné skupiny krajanů žily ve Francii a na Volyni (ti ovšem nepřípadali v úvahu pro jednotky na Západě), především však za Atlantikem, kam tradičně směřoval velmi silný vystěhovalecký proud.

Činnost československých exilových institucí ve vztahu k USA i přímo na jejich území byla ovlivněna čtyřmi základními prvky: jednak postojem samotných Spojených států amerických k válce, jednak vlastními možnostmi, dále poměry mezi americkými krajany a konečně schopnostmi a povahou osobností, které Čechoslováky na americké půdě v dané době zastupovaly.

Cílem této studie je posoudit všechny uvedené okolnosti a zhodnotit výsledky, jichž československý zahraniční odboj na území Severní Ameriky dosáhl do konce roku 1941, kdy USA samy vstoupily do války.

USA na prahu války

Zahraniční politika Spojených států amerických v meziválečném období do značné míry vycházela ze zkušenosti s „Velkou válkou“. Je obecně známo, že Američané hodnotili účast své země v první světové válce rozporně. USA ztratily desetitisíce vojáků, ale také významně podpořily vítězství dohodových států a jednoznačně prokázaly svoji hospodářskou sílu. Okřídlená věta říká, že USA se během války z dlužníka Evropy staly jejím věřitelem a dostaly se na místo nejpřednější ekonomické velmoci světa. Přesto se po skončení první světové války v politické rovině stáhly zpět do izolace – hospodářských otázek se to netýkalo – a věnovaly se převážně svým vlastním záležitostem, případně americkému kontinentu, ale za jeho břehy vyhlížely jen výjimečně. Nestaly se ani členem Společnosti národů, u jejíhož zrodu v roce 1919 stál i americký prezident Woodrow Wilson. Takový postoj ke světovému dění si po celé meziválečné období uchovala převážná

1 O tom viz například František EMMERT, *Češi ve Wehrmachtu. Zamlčované osudy*, Praha 2012.

2 Viz např. Pavel MIČIANIK, *Slovenská armáda v tažení proti Sovetskému svazu I–IV (1941–1944)*, Banská Bystrica 2007–2012; Charles K. KLIMENT, *Slovenská armáda 1939–1945*, Praha 2003²; Jindřich MAREK, *Háchovi Melody Boys: Kronika českého vládního vojska v Itálii 1944–1945*, Cheb 2003; Jaroslav KUDRNÁČ, *Písecký prapor protektorátního vládního vojska (Československé samostatné brigády) v Itálii v letech 1944–1945*, Písek 1997; Ivo PEJČOCH, *Za Háchu i za Beneše: Ztráty příslušníků vládního vojska 1939–1945*, Praha 2013.

3 Erich KULKA, *Židé v československé Svobodové armádě*, Praha 1990²; TÝŽ, *Židé v československém vojsku na Západě*, Praha 1992.

část Američanů, jak široká veřejnost, tak politikové. Trvala neochota zasahovat do evropských záležitostí, zejména vyvozovat potřebné závěry z kroků Adolfa Hitlera, který zkoušel po nástupu k moci své možnosti.

Část amerických politiků si ve třicátých letech přece jen začínala uvědomovat, že se schyluje k novému střetu, že se rodí nové nebezpečí hrozící demokracii a že je třeba postavit se mu. Významné místo mezi nimi zaujímal Franklin Delano Roosevelt, jehož varovný hlas ale nebyl dostatečně vnímán, jakkoliv se jednalo o prezidenta těšícího se velké oblibě.⁴ V USA byly v letech 1935–1939 schváleny čtyři zákony o neutralitě (*Neutrality Acts*) a současně americká diplomacie vyvíjela snahu odvrátit válečný střet hrozící v Evropě. Právě od Roosevelta vyšel zprostředkovaný podnět k uspořádání mírové konference v září 1938,⁵ ten měl však nakonec spíše nežádoucí účinek. Došlo k paradoxní situaci, kdy dočasné oddálení začátku války, zpečetěné mnichovskou dohodou, poskytlo další časový prostor k posilování nedemokratických režimů a jejich válečným přípravám. Jakmile se krátce po mnichovské krizi ukázalo, že Hitlerovy mírové sliby byly plané, začal Roosevelt důrazněji naléhat na schválení vyšších částek na zbrojení, zvláště na posílení amerického letectva. Začátkem srpna 1939 Roosevelt varoval telegramem Stalina, aby nevyjednával s Německem.⁶ Marně.

I po začátku války v Evropě zůstávali Američané spíše zdrženliví, ale ne všichni. Spory mezi antiintervencionisty – či izolacionisty – a Rooseveltem, potažmo jeho vládou probíhaly na půdě Kongresu i mimo ni a skončily až japonským útokem na Pearl Harbor.⁷ Týkalo se to veřejnosti i řady vysokých politiků a významných diplomatů. Jedním z předních izolacionistů a Rooseveltových odpůrců byl slavný letec Charles A. Lindbergh, hlavní řečník antiintervencionistického hnutí, který těžil ze své velké obliby u veřejnosti, ale současně využíval podpory krajně pravicových antisemitů a xenofobních skupin.⁸ Jako další příklad může posloužit tehdejší americký vyslanec ve Velké Británii Joseph P. Kennedy,⁹ který nevěřil v možnost, že se po porážce Francie osamělá Británie ubrání, a otevřeně to dával najevo. Rooseveltův vliv nakonec naštěstí zvítězil a vedl ještě před oficiálním vstupem USA do války k významné hmotné podpoře Velké Británie

4 O zahraniční politice USA ve třicátých letech viz např. Jan WANNER, *Pevnost Amerika. Spojené státy a evropská válka 1939–1945*, I. díl, Praha 2001, s. 65 an. Texty Rooseveltových projevů ze třicátých a počátku čtyřicátých let obsahuje ze starších prací např. Stanislav BUDÍN, *F. D. Roosevelt*, Praha 1965.

5 Podrobněji viz J. WANNER, *Pevnost Amerika*, I, s. 87 an.

6 Viz William O'NEILL, *A Democracy at War. America's Fight at Home & Abroad in World War II*, Cambridge – London 1999³, s. 15–16.

7 Podrobněji viz např. Justus D. DOENECKE, *The Battle against Intervention, 1939–1941*, Malabar 1997. Zde je uvedena i řada dokumentů, proslovů atd.

8 Více viz W. O'NEILL, *A Democracy at War*, s. 33–50.

9 Joseph Patrick Kennedy (1888–1969), otec pozdějšího prezidenta USA Johna F. Kennedyho.

a později Sovětského svazu.¹⁰ Samotné Spojené státy také začaly navyšovat vojenský rozpočet a připravovat se na možnost vlastního vstupu do války.¹¹

Velmi důležitou byla v té souvislosti otázka vojenské služby, až dotud v USA v mírové době postavené na základě dobrovolnosti. Přelomovou změnu přineslo září 1940, kdy byl schválen zákon o povinné vojenské službě a výcviku (*The Selective Training and Service Act*),¹² podle kterého měli všichni muži od 21 do 36 let povinnost zaregistrovat se u místních odvodních komisí. Týkalo se to nejen amerických občanů, ale i v Americe žijících cizinců. V případě potřeby je pak mohl prezident povolát do služby. Povinnost zapojit se do výcviku se vztahovala na americké občany a na cizince, kteří prohlásili, že se občany USA chtějí stát. Z toho vyplývaly dvě skutečnosti, jež bylo nutno vzít v úvahu: zaprvé americká mužská mládež – včetně krajanů – nebyla zvyklá na povinnou vojenskou službu, tak jako tomu bylo v meziválečném Československu a v mnoha dalších evropských státech, a zadruhé mohla vojenská služba urychlit cestu k získání amerického občanství. Oba tyto prvky spolu s dalšími zřejmě ovlivňovaly postoj mladých krajanů v USA k vojenské službě v zahraničních československých jednotkách.

Američtí krajané

Pro československý politický exil měly Spojené státy význam jednak jako možný spojenec protifašistické koalice, jednak jako zdroj lidských sil pro zahraniční vojenské jednotky.

Ve Spojených státech amerických v meziválečném období žila z celosvětového hlediska nejpočetnější krajanská kolonie Čechů a Slováků. Její základ byl vytvořen převážně před první světovou válkou, protože po jejím skončení USA začaly s omezováním přistěhovalectví. Dne 19. května 1921 vstoupil v platnost tzv. tříprocentní zákon, jenž – zjednodušeně řečeno – povoloval pro každý stát určitou kvótu, odvozenou od počtu lidí daného původu již žijících v USA. Pro Československo tato kvóta činila nejprve 14 282 osob ročně, od roku 1924 pak byla snížena na 3 073 osob.¹³ V každém případě se celkový

10 O politických souvislostech a diplomatických postupech v tomto směru podrobněji viz J. WANNER, *Pevnost Amerika*, I, s. 107 an.

11 Tamtéž, s. 169 an.

12 Tento zákon, známý též jako Burke – Wadsworth Act, byl schválen 16. 9. 1940, č. 783. Viz URL: <<http://www.legisworks.org/congress/76/publaw-783.pdf>> [cit. 2014-09-04].

13 Alfred M. MAYER, *Československé vystěhovalectví a jeho příčiny*, in: *Československé vystěhovalectví s hlediska potřeb naší doby*, Praha 1934, s. 3–11, zde s. 7. O českém vystěhovalectví do USA v obecnější rovině viz zejména Josef POLIŠENSKÝ, *Úvod do studia dějiny vystěhovalectví do Ameriky I. Obecné problémy českého vystěhovalectví do Ameriky 1848–1914*, Praha 1992; TÝŽ s pomocí Lumíra NESVADBIKA, *Úvod do studia dějiny vystěhovalectví do Ameriky II. Češi a Amerika*, Praha 1996;

počet vystěhovalců původem z českých zemí a Slovenska a jejich potomků na půdě USA ve třicátých letech 20. století pohyboval kolem jednoho milionu.¹⁴ Krajané se sdružovali v různých spolcích, z nichž nejvýznamnější bylo Československé národní sdružení, vydávali řadu tiskovin, které se většinou na svých stránkách vyslovovaly pro podporu československého odboje. Jednoznačně proti se stavěly hlavně tiskové orgány Slovenské ligy *Jednota a Slovenská obrana*, zastávající se samostatné Slovenské republiky.

S ohledem na tradici první světové války, v jejímž průběhu se poměrně značné množství vystěhovalců přihlásilo do československých legií, se předpokládalo, že podobného úspěchu se podaří dosáhnout i o 25 let později. Poměry v krajanském hnutí se za tu dobu ovšem změnily, jak zjistil mimo jiné Vojta Beneš, bratr Edvarda Beneše a rovněž „veterán“ prvního odboje,¹⁵ který v druhé polovině roku 1938 podnikl cestu do USA. Do Evropy se pak nakrátko vrátil, ale na jaře 1939 odešel z protektorátu a zapojil se do zahraničního odboje. Jeho hlavním působištěm se logicky staly opět Spojené státy, kde mimo jiné podporoval právě nábor vojenských dobrovolníků do československých zahraničních jednotek. Od léta 1940 Vojta Beneš vedl americké oddělení nově zřízené Československé tiskové kanceláře v Londýně.¹⁶

Československá diplomacie v USA

Československý zahraniční odboj se rodil těžko, protože v Evropě zpočátku obtížně hledal základnu. Velká Británie a Francie si po 15. březnu 1939 sice začínaly uvědomovat, že Hitlerovy sliby byly plané, ale významnějším datem se stal teprve den německého útoku na Polsko, kterým začala válka. Až poté bylo povoleno vytvoření československého vojska ve Francii a československé exilové instituce získaly poněkud na vážnosti, i když musely překonávat počáteční spory, než se jednoznačnou vůdčí osobností stal Edvard Beneš.¹⁷

Leoš ŠATAVA, *Migrační procesy a české vystěholectví 19. století do USA*, Praha 1989; dále viz práce Ivana Dubovického, Josefa Opatrného a porůznu studie např. ve sbornících *Slováci v zahraničí a Češi v cizině*.

- 14 Koncem třicátých let se k českému a slovenskému původu hlásilo 1 004 800 Američanů, z toho 520 440 k českému a 484 360 k slovenskému. B. ZEMEK, *Češi a Slováci v Americe*, Praha 1947, s. 10. Cit. dle: Jiří JOŽÁK, *Američtí krajané a Mnichov*, Slováci v zahraničí 11, 1985, s. 27.
- 15 Vojta Beneš (1878–1951) vydal řadu knih týkajících se 1. a 2. zahraničního odboje. O jeho cestě do USA na podzim 1938 viz Vojta BENEŠ, *První vojáci nejzápadnější fronty*, Praha 1946.
- 16 Jan NĚMEČEK, *Soumrak a úsvit československé diplomacie. 15. březen 1939 a československé zastupitelské úřady*, Praha 2008, s. 482–483.
- 17 O Benešových počátcích v tzv. druhém odboji viz např. J. NĚMEČEK, *Soumrak a úsvit*, s. 56 an. Viz též Milan HAUNER, *Edvard Beneš v Chicagu 1939 a počátky druhého odboje*, *Historie a vojenství* 2, 1996, s. 31–55; Jan KUKLÍK – Jan NĚMEČEK, *Hodža versus Beneš: Milan Hodža a slovenská otázka*

Ve vztahu k USA měli českoslovenští exiloví politikové postavení ztížené tím, že zastupovali malou zemi s poměrně nepatrným vlivem v rámci protifašistického boje. Je ale třeba připomenout, že zcela stranou pozornosti Československo nestálo. Události pozdního léta 1938 týkající se ČSR měly v USA určitý ohlas a Američané vytvořili příznivé podmínky pro udržení československých zastupitelských úřadů ve Spojených státech po 15. březnu 1939.

Americké úřady totiž neuznaly vytvoření Protektorátu Čechy a Morava a československé diplomaty podpořily, i když spíše opatrně. Vladimír Hurban, československý vyslanec ve Washingtonu, odmítl vyhovět pokynu z Prahy a odevzdat svoji agendu Němcům. Na základě jeho příkazů pak podobně postupovali diplomaté z jemu podřízených úřadů, tj. generálních konzulátů v New Yorku a v Chicagu, konzulátů v Clevelandu a Pittsburghu, devíti honorárních konzulátů v USA, tří honorárních konzulátů mimo území Spojených států (Kuba, Haiti a Dominikánská republika) a dalších dvou na americkém kontinentu, které nepatřily do zájmové oblasti československého vyslanectví ve Washingtonu (Kostarika, Guatemala).¹⁸ Tyto úřady tedy mohly pokračovat ve své činnosti a významně v pozdější době podpořily snahy zahraničního odboje na americké půdě.

Američané se ve válce oficiálně dlouho drželi stranou, ale i tak bylo možno pozorovat jejich rozdílný přístup k jednotlivým účastníkům konfliktu. Evropské protivníky fašistických států stále více podporovali, ovšem vůči československému zahraničnímu odboji zaujíмали zdrženlivý postoj. Edvard Beneš se dlouho bezúspěšně snažil tento stav změnit,¹⁹ ale než se tak stalo, usiloval o co největší využití prostoru, který Spojené státy československému zahraničnímu odboji poskytovaly. V každém případě se změnami osazenstva výše zmíněných zastupitelských úřadů v USA až do vstupu Ameriky do války byly určité potíže, což na vlastní kůži poznal také plk. gšt. Oldřich Španiel, jenž do země přicestoval na podzim 1939. Později vzpomínal, že Američané tehdy byli vzhledem ke své stávající neutralitě opatrní a projevovali jen určitou míru tolerance. Nové jméno do

v zahraničním odboji za druhé světové války, Praha 1999; Jiří JOŽÁK, *K historii československé zahraniční akce v USA (15. 3. – 1. 9. 1939)*, *Historie a vojenství* 5, 1991, s. 43–76; František HANZLÍK, *Pomoc krajanů v USA československému zahraničnímu odboji za druhé světové války*, in: *Československá vojenská zahraniční služba v letech 1939–1945*, Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR 43, 2008, s. 246–257; Edvard BENEŠ, *Paměti. Od Mnichova k nové válce a k novému vítězství*, Praha 1948, s. 96 an.

18 J. NĚMEČEK, *Soumrak a úsvit*, s. 382 an. Dle Zudové–Leškové nebylo v březnu 1939 Němcům vydáno 22 z celkem 74 efektivních československých zastupitelských úřadů. Viz Zlatica ZUDOVÁ–LEŠKOVÁ, *Zapomenutá elita. Českoslovenští vojenští diplomaté v letech 1938–1945*, Praha 2011, s. 64.

19 J. NĚMEČEK, *Soumrak a úsvit*, s. 388 an.

seznamu pracovníků vyslanectví odmítli zapsat a Španiel musel pracovat takovým způsobem, aby na sebe příliš neupozorňoval.²⁰

Oldřich Španiel

Kdo byl Oldřich Španiel a s jakými úkoly byl do USA vyslán? Jednalo se o jednoho z bratrů známého sochaře Otakara Španiela. Jako mnozí další účastníci první světové války patřil k mužům, již spojili navzdory původním plánům svůj život s armádou. Narodil se 11. února 1894 ve východočeské Jaroměři, ještě před válkou vystudoval učitelský ústav v Hradci Králové, kde maturoval v roce 1913, a věnoval se učitelskému povolání. Koncem října 1914 narukoval, prošel školou pro důstojníky v záloze a na východní frontě v Haliči byl jako kadet – čekatel 11. zeměbraneckého pluku 13. června 1915 zajat. V zajetí pobýval ve Voroněžské gubernii a 25. dubna 1917 se přihlásil do československého dobrovolnického vojska. Dne 6. srpna 1917 byl zařazen k 8. pluku ruských legií, kde se jako bývalý rakouský důstojník stal kandidátem hodnosti praporčíka. V září téhož roku byl odeslán na západní frontu s prvním, tzv. Husákovým transportem,²¹ cestou byl povýšen na podporučíka a 14. listopadu dorazil do Francie, kde se stal příslušníkem 21. pluku francouzské legie. Podobně jako řada dalších prošel školou pro velitele čet v St. Maixent, ale pak pro něj nadřízení našli jiné uplatnění.²² V květnu 1918 byl vybrán do vojenské mise, která měla odjet do USA provádět mezi krajany nábor dobrovolníků pro československé legie. Proč právě Španiel, je otázkou. Snad hrálo úlohu jeho vzdělání a schopnost jednat s lidmi, jazykové předpoklady v dané době pro anglofonní prostředí totiž zřejmě neměl. Před válkou uváděl znalost češtiny, němčiny a francouzštiny, během války přibyla ruština, ale angličtinu i po válce uváděl až na pátém místě a její znalost jen jako částečnou. Misi velel por. A. Holý, dále k ní kromě Španiela náleželi ppor. M. Niederle a ppor. J. Horvat, všichni z 21. pluku československých legií ve Francii. Z Francie odpluli na lodi Espagne 26. května 1918, 5. června zakotvili v New Yorku a tam se druhého dne sešli s T. G. Masarykem, který jim dal pokyny k propagační a náborové

20 Tamtéž, s. 385. Zde jsou také velmi podrobně zhodnoceny americko-československé diplomatické vztahy v daném období a americké pohledy na vývoj československé otázky – viz s. 385 an. Stručně o této záležitosti též Z. ZUDOVÁ–LEŠKOVÁ, *Zapomenutá elita*, s. 84–87.

21 Podrobněji viz např. Dalibor VÁCHA, *Českoslovenští dobrovolci na cestě z Ruska do Francie. Severní cestou na západní frontu – sonda do válečné každodennosti*, Slovanský přehled 1–2, 2013, s. 187–215.

22 Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv (dále jen VÚA – VHA), Kvalifikační listiny (1784–1932), Oldřich Španiel.

práci. V USA mise spolupracovala s českými krajanskými organizacemi a s americkým i krajanským tiskem a zdržela se až do prosince 1918.²³

Po skončení války a po návratu do vlasti se Oldřich Španiel rozhodl zůstat v armádě jako důstojník z povolání. Získal vyšší vojenské vzdělání, stal se štábním důstojníkem a zastával různá, často dosti významná místa. Na přelomu dvacátých a třicátých let například působil jako vojenský přidělenec ve Varšavě, později vyučoval na Vysoké válečné škole, byl velitelem pluku či náčelníkem štábu Zemského vojenského velitelství v Košicích. K 1. lednu 1935 byl povýšen na plukovníka generálního štábu.²⁴ Několik měsíců po okupaci odešel z protektorátu, zapojil se do zahraničního odboje a na podzim 1939 byl vyslán do USA, kde mohl uplatnit zkušenosti jednak z prvního pobytu, jednak ze svého působení ve vojenské diplomacii.

Španielova činnost v Americe od roku 1939

Jak už bylo řečeno, československé exilové úřady pohlížely na USA v dané době především jako na zdroj vojáků pro zahraniční jednotky. S nábořem dobrovolníků v zámoří se počítalo hned od začátku války, již v září 1939 byla vydána směrnice pro soupis krajanů, kteří by přicházeli v úvahu.²⁵ Do USA byl krátce nato odeslán plk. gšt. Oldřich Španiel, jenž měl na tomto soupisu pracovat a současně se starat o organizaci dobrovolníků v Kanadě.²⁶ K 1. říjnu 1939 byl plk. Španiel ustanoven zmocněncem Československého národního výboru v New Yorku, Montrealu a Washingtonu.²⁷ V této souvislosti velmi brzy poznal, že i velkorysost amerických úřadů má své hranice. Američané Španielovo jmenování dlouho oficiálně nebrali na vědomí a uznali je až o dva roky později v souvislosti s nástupem amerického vyslance u československé exilové vlády.²⁸

23 Podrobněji viz Oldřich ŠPANIEL, *K cestě čs. vojenské mise do Spojených států v roce 1918. (Několik vzpomínek)*, in: Československé legie ve Francii, I, Praha 1928, s. 266–270.

24 VÚA – VHA, Kvalifikační listiny (1784–1932), O. Španiel, č. I.

25 VÚA – VHA, Čs. vojenská správa národního výboru (dále jen Čs. VSNV) – Francie, kart. 2, inv. č. 23, sign. CI/1a/2, č. j. 025, 12. 9. 1939. Směrnice pro soupis měla č. j. 019/39.

26 VÚA – VHA, Čs. VSNV – Francie, kart. 2, inv. č. 23, sign. CI/1a/2, č. j. 0255, Vojenský a letecký atašé v Londýně pplk. J. Kalla F. Pavláskovi, čs. gen. konzulovi v Montrealu, 5. 10. 1939.

27 VÚA – VHA, Kvalifikační listiny (1784–1932), O. Španiel, č. I, s. 3. V kvalifikační listině je uvedeno, že k 1. 11. 1939 byl Španiel ustanoven vojenským atašé Republiky československé ve Washingtonu. Tento údaj je ovšem poněkud v rozporu s pozdějším vývojem – viz níže. Buď se jedná o chybu v záznamu, nebo šlo o jednostranný krok československého exilu, který byl z americké strany uznán až o dva roky později.

28 Viz Z. ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, *Zapomenutá elita*, s. 141. Vojenským přidělcem v USA zůstal plk. Španiel až do poloviny září 1944, kdy byl jmenován přednostou vojenské kanceláře prezidenta republiky. Viz VÚA – VHA, Kvalifikační listiny (1784–1932), O. Španiel, č. I, s. 4.

Španiel se tedy nacházel v jakémisi provizorním postavení. Musel být opatrný, ale neztrácel ze zřetele úkol, s nímž do Ameriky přicestoval. Zahájení náboru dobrovolníků do československých zahraničních jednotek se připravovalo na vhodnou chvíli. Proto se také posilovaly styky s americkým krajanským hnutím, jehož představitelé podávali podněty americkým vládním a zastupitelským orgánům.²⁹ Vše ale muselo probíhat s velkou obezřetností. Španiel do jisté míry mohl navázat na své poznatky z doby první světové války a zpočátku, než poznal, jak se myšlení krajanů a jejich potomků během dvaceti let změnilo, byl optimistický a domníval se, že v USA existují poměrně příhodné podmínky pro nábor. Z jeho zpráv je ovšem i tak zřejmá opatrnost: „[...] Z těch, kteří přišli po 15. březnu 1939, je velká většina Židů. Mnozí se sice dali hned nebo už po Mnichovu k dispozici čs. konsulátu, ale nyní, kdy se skutečně armáda staví a kdy se mnozí z nich již existenčně uchytili, zdá se, že prvotní elán poněkud ochladl. Je také otázka, zda přítomnost mnohých z nich v naší armádě by byla užitečná, neboť mnozí [...] ani pořádně česky neumějí. Naproti tomu je tu řada jednotlivců, čs. záložních důstojníků (hlavně mladších, kteří mají náš výcvik a kteří také sloužili za mobilisace), kteří urgují vstup do armády, ba někteří za tím účelem odešli již do Kanady v domnění, že odtamtud se jim podaří dostat se dříve do Francie. V souhrnu tedy můžeme říci, že z čs. příslušníků ve Spojených státech získáme jako dobrovolníky několik desítek jednotlivců, a kdybychom mohli provést mobilisaci, snad bychom sehnali i několik set mužů. V žádném případě není tu však velký reservoir, který by podstatně mohl armádu rozšířit. [podtrhl T. J.] Amerika je přísně neutrální. Celé veřejné mínění kromě Němců a Irčanů je ale radikálně na straně Spojenců. Němci zde střeží každý krok těch kruhů, které by eventuálně chtěly vojensky pomoci Spojencům a přirozeně také střeží každou akci naši, aby ji mohli zkompromitovat. Americká vláda zatím neuznala Československo jako stát bojující. Nepovoluje nábor ani Polákům, ač uznala polskou vládu. Musíme si v Americe počínat tak, abychom vládním úřadům nezpůsobili jakékoliv nepříjemnosti. Nelze využít tisku ani veřejných přednášek, jen krajanské spolky, Sokol. Dále by asi byly potíže s dopravou do Evropy, bylo by lepší, aby byli dobrovolníci z USA jako soukromníci směřováni do Kanady, tam přihlášení a odtamtud dopravováni do Evropy. Hned s vypuknutím války čs. vyslanectví (Hurban) nařídilo soupis našich příslušníků.

Kanada. V Kanadě je příznivější situace než v USA, je tam více čs. příslušníků [myšleno čs. státních příslušníků, kteří ještě nezískali kanadské občanství, pozn. T. J.]. Kanada je ve válce s Německem, proto je tam možnost volného projevu. Někteří jednotlivci začali provádět „vojenskou akci“ na vlastní pěst (dr. Gellner z Brna). Trochu zmatečné, ale na druhé straně ovlivnili veřejné mínění krajanů v Kanadě, „kde se dnes hromadně hlásí dobrovolníci

29 J. NĚMEČEK, *Soumrak a úsvit*, s. 407 a porůznu.

a kde se v krajanských spolcích pilně, byť nesoustavně cvičí.“³⁰ Španiel dále hlásil, že dal československému generálnímu konzulovi v Montrealu Pavláskovi pokyny k další činnosti v tomto směru, to jest provést evidenci a učinit další nutné kroky. Vzhledem k výše zmíněným lepším podmínkám pro nábor v Kanadě než v USA Španiel žádal o pověření pro vojenské věci v Kanadě, jež muselo být potvrzeno Londýnem, aby mohl intervenovat u kanadské vlády. Zatím měl jen pověření pro československé zastupitelské úřady. Poukazoval na to, že je třeba vyřešit otázku podpor manželek a příbuzných, kteří jsou závislí na dobrovolném nebo mobilizovaném vojákovi, v opačném případě by mohl zatím posílat jen svobodné muže, a zdůrazňoval také nutnost zabývat se dopravou do Evropy. Se soupisem hodlal začít v nejbližších dnech.³¹

Z výše uvedeného je patrné, že Španiel se skutečně snažil obsáhnout jak USA, tak Kanadu, a to bylo velmi náročné, i když se mohl spolehnout na přeživší československé zastupitelské úřady. Kanada vůbec hrála v náborových plánech československého exilu významnou úlohu, ještě v srpnu 1940 ji gen. Ingr označil za „největší náborový zdroj“.³² Španielovi se v tomto ohledu poněkud ulevilo až po příjezdu československé vojenské mise do Kanady v polovině roku 1941.³³

Na konci roku 1939 plk. Španiel hlásil, že se u generálního konzulátu přihlásilo již 111 mužů, z toho asi jedna polovina židovského vyznání, včetně 14 lékařů. Odhadoval, že asi 35–40 z celkového počtu by mohlo bez obtíží projít zdravotní prohlídkou. Poukazoval ovšem na značnou závalu u mnoha záložních důstojníků, a to, že sloužili v prvních letech republiky, a díky tomu nezažili moderní výcvik. Někteří z nich byli ve věku, který je poněkud vzdaloval činné vojenské službě. Nejstarším byl plk. v zál. dr. Hess, bývalý pobočník gen. Syrového v ruských legiích, který již přesáhl padesátku.³⁴ Z toho je patrný základní rozpor mezi předpoklady – nebo spíše nadějemi – exilových politiků o velkých možnostech náboru za Atlantikem, a skutečností: pevnější vztah k bývalé vlasti měli mezi krajany většinou muži starší generace. Mládež, k vojenské službě samozřejmě vhodnější, již více tíhla k novému domovu.

30 VÚA – VHA, Čs. VSNV – Francie, kart. 5, inv. č. 55, sign. C II/1a, č. j. 1 166/II, Plk. Španiel gen. Ingrovi 9. 10. 1939, Zpráva č. 2.

31 Tamtéž.

32 Jan NĚMEČEK – Ivan ŠTŮVÍČEK – Helena NOVÁČKOVÁ – Jan KUKLÍK (eds.), *Zápisy ze schůzí československé vlády v Londýně I. (1940–1941)*, Praha 2008, s. 113, zápis ze 3. schůze exilové vlády dne 16. 8. 1940.

33 O tom podrobněji viz Tomáš JIRÁNEK, *Československá vojenská mise v Kanadě za 2. světové války – předhistorie*, in: *Theatrum historiae* 6, 2010, s. 163–176; TÝŽ, *Československá vojenská mise v Kanadě za 2. světové války – práce a výsledky*, in: *Theatrum historiae* 8, 2011, s. 247–278; Z. ZUDOVÁ--LEŠKOVÁ, *Zapomenutá elita*, s. 161–174.

34 VÚA – VHA, Čs. VSNV – Francie, kart. 5, inv. č. 55, sign. C II/1a, č. j. 1 405 – dův., Přednosta I. oddělení pplk. gšt. Vlček přednostovi II. odboru 27. 12. 1939.

Po prvotním „návalu“ v posledních měsících roku 1939 se nábor značně zpomalil, někteří z přihlášených se, zřejmě kvůli velkým průtahům, vzdálili. Do října 1940 shromáždil plk. Španiel pouze 35 svobodných mužů ve věku do 40 let, již ovšem prozatím neprošli lékařskou prohlídkou, která mohla ještě další vyřadit. Španiel doporučoval, aby alespoň někteří z nich byli již do Británie odesláni, neboť by to podpořilo jeho další propagační činnost. Bylo ale třeba vyřešit finanční stránku přepravy přes oceán. Pro československé exilové úřady by znamenala přeprava dobrovolníků – za předpokladu jejich velkého počtu – na vlastní náklady velké zatížení, čehož si byl Španiel vědom, a hledal proto jiné způsoby. Paroplavební společnosti by například mohly vzít dobrovolníky na palubu zdarma jako repatrianty, pro něž existovaly určité početní kvóty. Španiel tedy doporučoval exilové vládě intervenci u těchto společností.³⁵ V případě, že by kanadská vláda československou exilovou vládu uznala, bylo by vše jednodušší a také kanadská armáda by spolupracovala v otázce odvodů, výstroje, dopravy, ubytování atd. Na toto uznání se ale ještě muselo čekat, a proto Španiel dostával z Londýna i další pověření pro Kanadu, například měl spolu s generálním konzulem Pavláskem v Montréalu jednat o zajištění úvěru právě pro dopravu dobrovolníků a jejich udržování v přístavech, pro podporu jejich rodin a podobně.³⁶ To dokládá jednak šíři Španielových úkolů, jednak nesnadné finanční poměry československého exilu.

Mezi dalšími Španielovými úkoly hrálo významnou úlohu sledování vývoje situace, nutné k tomu, aby vše bylo v pravé chvíli co nejlépe připraveno a aby byly za všech okolností zvoleny co nejvhodnější postupy.

V polovině října 1940 plk. Španiel hlásil do Londýna: „[...] *Materielní úsilí Ameriky je dnes již grandiosní. Momentálně by nebylo ziskem, aby Amerika do války šla, protože ještě není vyzbrojena a průmysl teprve kolem nového roku bude po všech přípravách přicházet do plného chodu. Znalci tvrdí, že je ještě zapotřebí, aby Anglie nesla tíhu celé války, alespoň šest měsíců. V té době příliv materiálu z Ameriky bude se stále sesilovat. [...] Zdejší bursa je často velmi nervosní a při každém sebemenším úspěchu německém stále citlivě reaguje. [...] Nálada mezi obecným lidem je dobrá a počítá se všeobecně s tím, že Amerika do války bude muset jít. Všechny přípravy, pokud jde o veřejné mínění, byly již dávno provedeny a propaganda pro Brity a válku den ze dne se sesiluje. Je litovat, že Velká*

35 Španiel uvedl jmenovitě společnosti Gunard White Star Line a Canadian Pacific Steam Ships. VÚA – VHA, Ministerstvo národní obrany (dále jen MNO) Londýn, kart. 11, inv. č. 26, fasc. 20, Plk. Španiel gen. Ingrovi 24. 10. 1940.

36 J. NĚMEČEK – I. ŠTOVÍČEK – H. NOVÁČKOVÁ – J. KUKLÍK (eds.), *Zápisy ze schůzí*, s. 332, zápis z 19. schůze exilové vlády dne 21. 2. 1941.

Británie s vlastní propagandou začala zde v Americe velmi pozdě a že i nyní občas neumí najít ten pravý tón. [...] Ale i to se podstatně lepší [...]“³⁷

V té době se již v Británii připravovala výše zmíněná československá vojenská mise pro Kanadu a londýnské Ministerstvo národní obrany (MNO) o tom zpravilo jak Španiel, tak československé diplomaty v USA a v Kanadě. Přípravy ovšem trvaly velmi dlouho a různé další průtahy způsobily, že mise, již vedl plk. gšt. Čeněk Kudláček – Hutník, do Kanady dorazila až v polovině roku 1941.

Přestože plk. Španiel odváděl velký kus práce, byl ochoten převzít ještě další. Ve své zprávě č. 21 počátkem roku 1941 uvedl, „že by ev. práci zvládl sám“.³⁸ Byl zřejmě zpraven o potížích, které se při přípravě kanadské mise vyskytly, a nabízel touto cestou případné východisko. Plk. Španiel ostatně byl již od svého příjezdu do Ameriky schopen uvažovat v širších – tedy americko-kanadských – souvislostech. Průběžně sděloval, že kanadské ministerstvo války schválilo československé požadavky ve věci náboru, souhlasilo s přísunem dobrovolníků z USA a poskytlo slevy v železniční dopravě a že americké úřady nebrání dobrovolníkům ve vstupu do spojeneckých armád.³⁹ Jestliže si ale uvědomíme, s jakým nasazením později několikačlenná mise v Kanadě působila,⁴⁰ bylo by něco takového pro jednoho člověka pravděpodobně příliš velkým břemenem. Uvědomovali si to i členové exilové vlády v Londýně, kteří v srpnu 1941 projednávali návrh gen. Ingra na ustanovení československé vojenské mise v USA. Vést ji měl Španiel, k ruce měl dostat dva až tři další důstojníky, nebo i více. Ingr navrhoval, aby v případě odmítnutí z americké strany byla americká vláda požádána o uznání plk. Španiela československým vojenským přidělcem v USA. Jako takovému by mu pak byl přidělen jeden nebo dva důstojníci.⁴¹ Členové vlády – do diskuse se zapojili státní tajemník gen. Viest a Jan Masaryk – ovšem návrh na vyslání další mise vzhledem k trvající neutralitě USA zpochybnil, stejně tak padla zmínka o tom, že ani Kanada zřejmě nenaplní očekávání. „*Nemyslím, že by kanadská mise mohla přinést výsledky, jež čekáme. Byla pozdě vyslána, nutno uvažovat o tom, abychom neposílali zbytečně mnoho lidí do Ameriky*“, prohlásil Jan Masaryk.⁴²

37 VÚA – VHA, MNO Londýn, kart. 11, inv. č. 26, fasc. 20, Plk. Španiel gen. Ingrovi 15. 10. 1940.

38 VÚA – VHA, MNO Londýn, kart. 13, inv. č. 28, fasc. 2, č. j. 146-I/2. odd. 1941, 28. 1. 1941.

39 VÚA – VHA, MNO Londýn, kart. 17, inv. č. 28, fasc. 11, č. j. 1 362-I/1941, Plk. Španiel gen. Ingrovi 9. 5. 1941.

40 Podrobněji o kanadské misi viz T. JIRÁNEK, *Československá vojenská mise v Kanadě za 2. světové války – práce a výsledky*.

41 J. NĚMEČEK – I. ŠTŮVÍČEK – H. NOVÁČKOVÁ – J. KUKLÍK (eds.), *Zápisy ze schůzí*, s. 586, příloha D k zápisu z 31. schůze exilové vlády dne 8. 8. 1941.

42 Tamtéž, s. 569, zápis z 31. schůze exilové vlády dne 8. 8. 1941.

„Americká mise“ nakonec v navrhované podobě nevznikla. Plk. Španiel ve své práci pokračoval i po příjezdu Kudláčkovy mise do Kanady, v jeho pravomoci zůstal nábor na území USA. Aby se zvýšila jeho autorita, byl jmenován vojenským a leteckým atašé při československém vyslanectví ve Washingtonu. Službu v tomto úřadu nastoupil 21. října 1941.⁴³ Americko-československé vztahy však stále provázely nejasnosti. Přestože vláda USA uznala československou exilovou vládu v Londýně v nótě předané ministru zahraničí Janu Masarykovi dne 31. července 1941, určité výhrady nadále přetrvávaly. Výraznější změnu přinesl až vstup Spojených států amerických do války.⁴⁴

Španiel a možnosti spolupráce s Poláky

Příjezd československé vojenské mise pro Kanadu, vedené plk. gšt. Čenkem Kudláčkem, se z různých důvodů poněkud opozdil,⁴⁵ a to Španielovi poskytlo delší čas k tomu, aby připravoval půdu pro práci mise. Podařilo se mu navázat spolupráci s polskou vojenskou misí, jež v Americe rovněž prováděla nábor. Podle Španielovy zprávy – i podle jiných zdrojů – měli Poláci velkorysejší plány než Čechoslováci. Počítali, že výstroj a výzbroj dostanou v rámci amerického programu o půjčce a pronájmu (*Lend and Lease Bill*), protože to prezident Roosevelt slíbil gen. Sikorskému. Poláci prý chtěli požádat i o tanky a bombardovací letadla. „[...] V nejbližších dnech přijede do Kanady z Anglie polská vojenská skupina 70 osob, v níž jsou důstojníci a poddůstojníci s válečnými zkušenostmi, kteří budou rámcem tohoto polského dobrovolnického oddílu zde v Kanadě [...]“, psal Španiel v květnu 1941.⁴⁶ Finanční výdaje spojené s nábořem si Poláci museli hradit sami, složili celkem 2 000 000 dolarů. Počítali hlavně s dobrovolníky z USA, z Kanady méně. Plk. Španiel jednal s náčelníkem polské vojenské mise v Kanadě plk. F. Arciszewskim o možném využití polského vojenského tábora v Owen Sound v Kanadě pro československé dobrovolníky a o dalších možnostech spolupráce.⁴⁷ Tato dohoda však později nebyla

43 VÚA – VHA, MNO Londýn, kart. 22, inv. č. 28, fasc. 30, č. j. 3 676-I/2. odd., Plk. Španiel gen. Ingrovi 2. 12. 1941. K úřadu vojenského atašé v USA byl jako major v záloze přidělen např. MUDr. Karel Steinbach, který se o dané době a o náboru v USA stručně zmínil ve své vzpomínkové knize Karel STEINBACH (zpr. Viktor FISCHL), *Svědék téměř stoletý*, Praha 1990, s. 69 an.

44 J. NĚMEČEK, *Soumrak a úsvit*, s. 409–411.

45 Podrobněji viz T. JIRÁNEK, *Československá vojenská mise v Kanadě za 2. světové války – předhistorie*.

46 VÚA – VHA, MNO Londýn, kart. 17, inv. č. 28, fasc. 11, č. j. 1 362-I/1941, Plk. Španiel gen. Ingrovi 9. 5. 1941. Pro exilovou vládu v Londýně to jistě nebylo novinkou, protože s Poláky jednala už dříve. Viz Jan NĚMEČEK, *Od spojení k roztržce. Vztahy československé a polské exilové reprezentace 1939–1945*, Praha 2003; viz též např. J. NĚMEČEK – I. ŠŤOVÍČEK – H. NOVÁČKOVÁ – J. KUKLÍK (eds.), *Zápis ze schůzí*, s. 338–339, zápis z 19. schůze exilové vlády dne 21. 2. 1941.

47 VÚA – VHA, MNO Londýn, kart. 17, inv. č. 28, fasc. 11, č. j. 1 362-I/1941, Plk. Španiel gen. Ingrovi 9. 5. 1941.

dostatečně naplněna, a je sporné, zda o užší součinnost rozhodující místa na obou stranách vůbec stála.

Velkokorysé plány Poláků však i přes lepší hmotné a personální zajištění jejich náboru nakonec nedošly naplnění. V USA měli zhruba pět milionovou krajanskou kolonii, od níž si původně slibovali získat alespoň 50 000 branců. Získali ale podobnou zkušenost jako Čechoslováci a na konci léta 1941 se někteří z nich vyjadřovali, že budou rádi, když dosáhnou alespoň 4 000 mužů.⁴⁸

Metody práce plk. Španiela

Plk. Španiel spolupracoval s krajanskými organizacemi, s jednotlivými důvěrníky, rozšiřoval propagační materiál, který mu zasílalo MNO z Londýna, a poskytoval krajan-skému tisku texty uveřejňované v Británii. „*„Naše noviny“ jsou nejvyhledávanějším časopisem z Anglie, jehož články všechny čs. noviny v Americe rády přetiskují*“, psal v srpnu 1941 gen. Ingrovi.⁴⁹

Kromě toho pro propagační účely Španiel sám napsal knihu o dosavadních výsledcích československého odboje, jejíž úvod je datován v Montréalu 31. května 1941 a jejíž první vydání vyšlo o několik měsíců později téhož roku v Chicagu péčí Československé národní rady v Americe.⁵⁰ Autor na zhruba 150 stranách shrnul, co se událo od března 1939, psal o útocích do zahraničí přes Polsko, co se dělo na francouzských bojištích, o evakuaci do Velké Británie, o práci exilových politiků, ale také o československých vystěhovalcích ve světě, zvláště na americkém kontinentu, a o jejich podpoře poskytované československému odboji. Krajané, z nichž někteří mimochodem již před Mnichovem posílali do Československa peněžité dary na obranu republiky, připravili například k Vánocům roku 1939 celkem 5 600 balíčků pro československé vojáky ve Francii, později od nich docházely zásilky – mimo jiné velké množství cigaret – také do Británie. V srpnu 1940 se ustavil Ústřední Československý pomocný výbor v Chicagu, střechová organizace všech krajanských pomocných výborů. Jeho prostřednictvím pak jen do konce roku 1940 putovalo do Británie 28 zásilek, skládajících se z celkem 237 beden s obsahem v celkové hodnotě 38 000 \$.⁵¹ Španiel chtěl jednak ocenit velké úsilí krajanů

48 VÚA – VHA, MNO Londýn, sign. 28/20/20, č. j. 2 524 – I/2. odd. 1941, plk. gšt. O. Španiel gen. S. Ingrovi 4. 9. 1941.

49 VÚA – VHA, MNO Londýn, kart. 20, inv. č. 28, fasc. 20, č. j. 2 525-I/2. odd. 1941, Plk. Španiel gen. Ingrovi 27. 8. 1941.

50 Oldřich ŠPANIEL, *Československá armáda druhého odboje*, Chicago 1941. Podruhé knihu vydal pražský Orbis v roce 1945.

51 Tamtéž, s. 128–129.

o pomoc, která u mnohých z nich byla spojena s odříkáním, ale dalším cílem nepochybně bylo také zdůraznit soudržnost Čechoslováků, což mělo v krajanech povzbudit vůli hlásit se do československých jednotek. Tady ale je rozpor: z hmotné pomoci krajanů nebylo možno dělat závěry ohledně vojenských dobrovolníků. Dary posílali lidé všech generací, lze předpokládat, že hlavně těch starších, ti ale současně již nebyli vhodní pro vojenskou službu.

I když si to plk. Španiel stále více uvědomoval, nevzdával se. Na přelomu srpna a září 1941 se v Chicagu konal 2. sjezd Československého národního sdružení v Americe za účasti 265 delegátů, příležitost, jíž bylo nutno využít. Ostatně i pořadatelé se snažili dodat události lesku tím, že pozvali řadu osobností spojených s Československem: Vojtu Beneše, Vladimíra Hurbana, Jána Papánka⁵² a také plk. Španiela. Ten ve svém projevu shrnul účast československých jednotek v dosavadních bojích v Evropě a zmínil se i o náboru. Poukázal na jiné podmínky pro získávání dobrovolníků na území Britského impéria, upozornil na vojenskou misi v Kanadě, která tam prováděla odvody, a současně nastínil podmínky (věk, zdraví atd.) pro úspěšný odvod. To mělo být nasměrováním pro ty americké krajany, kdo by chtěli výzvy k nástupu využít, protože na vlastním americkém území to oficiálně nebylo možné. Španiel dále ocenil hmotné příspěvky, které z Ameriky československým jednotkám do Evropy dosud byly odeslány, tedy léčiva, teplé prádlo, různé dárky, ale také moderní ambulance, požádal o další pomoc v tomto smyslu a také o podporu náboru.⁵³ Té se mu na sjezdu dostalo, ale spíše v omezené míře, což jen dokreslovalo rozdílnost názorů různých generací krajanů. Jarka Jelínek, náčelník Americké obce sokolské a člen vedení Československého národního sdružení, to vyjádřil jasně: „*My, kteří jsme prošli minulou válkou, my, kteří jsme za to Československo bojovali, my opět jdeme do toho první. Ti, kteří se hlásí do československé armády, jsou bratři ve stáří 50 let a více. [...] Slyšeli jste však bratra Španiela, že s vojáky ve věku přes 45 a 50 let může armáda těžko bojovat. [...] Byl bych rád, aby si každý uvědomil, že doplňování naší československé armády v Anglii je nutností. Je to věc svědomí každého našeho člověka, aby si uvědomil, kde je dnes jeho místo. [...]*“⁵⁴ Jenže Jelínek byl asi jediný, kdo se vyjádřil pro dobrovolný vstup do československých jednotek tak jednoznačně. Ostatní řečníci se vyslovili spíše pro splnění vlasteneckých povinností vůči USA a ani v závěrečných provoláních sjezdu se neobjevila žádná výzva ve prospěch Španielova snažení.

Až do vstupu USA do války představovala hlavní potíž nemožnost provádět nábor tak veřejně, jak se to dělo v Kanadě. Řada československých státních příslušníků, kteří

52 Ján Papánek (1896–1991), československý diplomat, účastník prvního, druhého i třetího odboje.

53 *Druhý sjezd Československého národního sdružení v Americe*, Chicago 1941, s. 67–73. Sjezd se konal od 30. 8. do 1. 9. 1941.

54 Tamtéž, s. 194.

se hlásili u amerických úřadů k činné válečné službě, byla podle sdělení československého generálního konzulátu v New Yorku odmítána. Také o ty se měl postarat plk. Španiel.⁵⁵ Přesto se zdá, že zástupci některých dalších národů postupovali ještě zdrženlivěji než Čechoslováci. Například polský atašé se podívoval, že plk. Španiel provozuje propagaci veřejně v tisku, a to přes dřívější přání amerických úřadů, aby postupovali umírněně.⁵⁶ Zdá se, že každý si stanovil určitou hranici. Poláci byli opatrnější, ale Čechoslováci při své větší otevřenosti nikdy nedostali ze strany Američanů žádné upozornění, že by se měli poněkud stáhnout. I tak se muselo spoléhat hlavně na těsnější spolupráci s krajanskými organizacemi a také na osobní styk s jednotlivci, což akci zpomalovalo. Ani krajanské spolky nemohly obsáhnout všechny krajany, zejména ne ty mladší, kteří se takto sdružovali méně. Zejména v rámci amerického Sokola se to zřetelně projevovalo. Předáci této organizace původně slibovali značný počet dobrovolníků a připravili rozsáhlou akci v tomto smyslu. Po celých USA byla z řad sokolů, legionářů a z členstva různých krajanských spolků vytvořena síť důvěrníků, kteří se starali výhradně o nábor a jichž bylo na podzim 1941 asi 160.⁵⁷

Španiel dokázal využít různých dalších prostředků, například zhoršení poměrů v protektorátu po nástupu Reinharda Heydricha do úřadu zastupujícího říšského protektora, aby apeloval na krajany, že vstup do armády může být jejich odpovědí na násilí páchané na jejich národě ve vlasti.⁵⁸ Spolupracoval s rozhlasovými stanicemi v New Yorku a v Baltimore, poskytoval výtahy ze zpráv o činnosti československé mise v Kanadě, jež mu zasílal její náčelník plk. Kudláček – Hutník, krajanskému tisku, který o misi poměrně často psal a Španielovu úsilí tak nepřímou napomáhal.

Nábor v Latinské Americe a v dalších zemích

Pravomoc plk. Španiela a později československé mise v Kanadě nezůstala ohraničena americkými, případně kanadskými hranicemi. Těžiště práce samozřejmě spočívalo na americkém kontinentu, ale přes Kanadu odcházeli do Británie i dobrovolníci z jiných zemí a světadílů. V rámci přípravy kanadské mise v květnu 1941 požádalo exilové MNO ministerstvo zahraničí, aby prostřednictvím svých ostatních zastupitelských úřadů v případě

55 VÚA – VHA, MNO Londýn, kart. 30, inv. č. 28, fasc. 53, č. j. 11 576-I/2. odd., MZV ministerstvu národní obrany 6. 8. 1941, MNO ministerstvu zahraničí 14. 8. 1941.

56 VÚA – VHA, MNO Londýn, kart. 21, inv. č. 28, fasc. 24, č. j. 3 012-I/2. odd. 1941, Plk. Španiel gen. Ingrovi 2. 10. 1941.

57 Viz VÚA – VHA, MNO Londýn, kart. 22, inv. č. 28, fasc. 30, č. j. 3 672-I/2. odd. 1941, Plk. Španiel gen. Ingrovi 2. 12. 1941.

58 VÚA – VHA, MNO Londýn, kart. 21, inv. č. 28, fasc. 24, č. j. 3 012-I/2. odd. 1941, Plk. Španiel gen. Ingrovi 2. 10. 1941.

potřeby misi podporovalo. V tomto smyslu byly vyrozuměny nejen zastupitelské úřady v Severní Americe, ale také generální konzulát v Sydney, konzulát v Bombaji, konzulární agencie v Singapuru a důvěrníci v Argentině, Brazílii, Guatemale, Chile, Kolumbii, Mexiku, Venezuele, Uruguayi, Číně, Japonsku, Nizozemské Východní Indii a Portugalsku.⁵⁹ Další spolupracovníci působili v Peru, Ekvádoru, na Kubě a na San Domingu. Mezi nimi hrál důležitou úlohu pplk. František Beneš, který dočasně pobýval v Ekvádoru a zprostředkoval styk s důvěrníky v jiných latinskoamerických státech. Nebylo v silách československých exilových úřadů najít spolupracovníky ve všech částech světa, ale i tak přicházeli dobrovolníci také z jiných než z výše zmíněných zemí. Přes tento velmi široký záběr a přes podporu ze strany britských zastupitelských úřadů nebyly výsledky náboru nijak vysoké: během roku 1941 se podařilo získat celkem 124 osoby, které do Británie přišly z Kanady, USA, Brazílie, Argentiny, Chile, Nigerie, Maroka, Španělska, Švédska, Švýcarska, ze zemí Středního východu a ze St. Lucie.⁶⁰

Španielova pravomoc se však přece jen týkala na prvním místě amerického kontinentu. V Kanadě působila od poloviny roku 1941 samostatná mise, a proto se jeho pozornost zaměřila především dále na jih. Do států Latinské Ameriky přicházeli přistěhovanci z českých zemí a Slovenska hlavně v meziválečném období, často s nadějí, že se bude jednat jen o přestupnou stanici na cestě do USA. Mnozí byli v tomto ohledu zklamáni a ve státech Střední a Jižní Ameriky zůstali trvale. Ve většině zemí dosáhly počty krajanů nejvýše řádu stovek, existovaly jen dvě výjimky: Argentina a Brazílie. V latinskoamerických státech se větší část československých zastupitelských úřadů po 15. březnu 1939 nepodařilo udržet, a v průběhu války tedy bylo nutno je se značnými obtížemi obnovovat.⁶¹ To se také odrazilo na podmínkách, za nichž byl mezi tamními krajany prováděn nábor do československých jednotek v Británii.

Mohlo by se zdát, že z hlediska velikosti krajaňských kolonií by nábor mohl dosáhnout dobrého výsledku právě v Argentině a Brazílii. Do podzimu 1941 ale přišlo z Argentiny, kde se počet krajanů dle odhadů blížil počtu Čechů a Slováků v Kanadě, to jest několika desítkám tisíc, pouhých šest dobrovolníků. Jednou z příčin takového výsledku

59 V Argentině v tomto smyslu působil F. Kadeřábek, v Brazílii V. Nosek, v Guatemale F. Krafka, v Chile V. Smetana, v Kolumbii V. Trčka, v Mexiku L. Poláček, ve Venezuele O. Modrák, v Uruguayi J. Šykáček, v Číně J. Štěpán, v Japonsku F. Havlíček, v Nizozemské Východní Indii R. Staněk a v Portugalsku F. Čejka. VÚA – VHA, MNO Londýn, kart. 16, inv. č. 28, fasc. 9, č. j. 1 146 taj./1941, MNO ministerstvu zahraničí 7. 5. 1941.

60 VÚA – VHA, MNO Londýn, kart. 22, inv. č. 28, fasc. 30, č. j. 3 657 dův. I/1. odd. 1941, Počty čs. zahraniční armády, 16. 12. 1941.

61 O diplomatických vztazích československých exilových institucí a latinskoamerických zemí v dané době více viz J. NĚMEČEK, *Soumrak a úsvit*, s. 413–441. Viz též Vladimír NÁLEVKA, *Československo a Latinská Amerika v letech druhé světové války*, Praha 1972.

byla osobnost československého zástupce v Argentině dr. Kadeřábka, který byl podle Španiela nevhodný, neuměl jednat s lidmi. Dle názorů některých lidí také nábor nijak zvlášť nepodporoval z obavy, že by mohli být odvedeni jeho synové.⁶² Situace v Argentině skutečně nemohla být dobrá, jestliže plk. Španiel napsal: „[...] *Pokud jde o státy Jižní a Střední Ameriky, jakož i některé státy ostrovní a Čínu, [...] lze říci, že mimo Argentinu* [podtrhl T. J.] *všude naše akce uspokojujivě postupuje. Jde většinou o méně početné kolonie, zato však ale mladší a ve velké většině s velmi vřelým vztahem k staré vlasti. Proto skoro všude se najdou jednotlivci, kteří se do armády hlásí.* [...]“⁶³ V Argentině se v roce 1941 celkem přihlásilo 69 dobrovolníků, z nich ale do Británie odcestovalo jen 12.⁶⁴

Brazílie „dodala“ ve stejné době tři muže, tam byly ovšem ve srovnání s Argentinou, alespoň teoreticky, předpoklady k náboru výrazně horší. Jednak kvůli menší početnosti krajanské kolonie (podle brazilské statistiky se do země v meziválečném období přistěhovalo asi 5 000 československých státních příslušníků), jednak kvůli tomu, že zhruba polovinu z těchto přistěhovalců tvořili čeští Němci, kteří ve velké míře podlehli nacistické propagandě a k bývalé ČSR se nehlásili.⁶⁵ Jako další důvody uváděl plk. Španiel, že „[...] *je málo lidí ve věku 18–41 let, mnozí trpí tropickými chorobami, značná část je ženatých. Značná demoralizace v naší kolonii, protože do Brazílie šly živly ne nejlepší a v tamním drsném prostředí a při nedostatku kontaktu s domovem se morálně oslabily.* [...]“⁶⁶ Další dobrovolníci se přihlásili ve Venezuele, na San Domingu, Haiti a v Chile.⁶⁷

62 VÚA – VHA, MNO Londýn, kart. 21, inv. č. 28, fasc. 25, č. j. 3 096-I/2. odd. 1941, Plk. Španiel gen. Ingrovi 20. 10. 1941.

63 Tamtéž.

64 VÚA – VHA, MNO Londýn, kart. 47, inv. č. 31, fasc. 4, č. j. 7 148-I/2. odd., Přehled úřední činnosti vyslanectví ČSR v Montevideu se sídlem v Buenos Aires za rok 1941 z 31. 1. 1942.

65 K tomu viz například Tomáš JIRÁNEK, *Německé vojenské přípravy v Argentině*, Historie a vojenství 4, 2000, s. 874–884. V úvodu k editovanému dokumentu je několik zmínek i o poměrech v Brazílii.

66 VÚA – VHA, MNO Londýn, kart. 20, inv. č. 28, fasc. 22, č. j. 2 853-I/2. odd. Plk. Španiel gen. Ingrovi 23. 9. 1941.

67 Zpráva ze 7. 3. 1942 uvádí jmenný seznam 19 dobrovolníků z Venezuely, dále jsou zde zmínky o dobrovolnících z ostrova Mauritius a z Mombasy. Viz VÚA – VHA, MNO Londýn, kart. 47, inv. č. 31, fasc. 4, č. j. 7 529-I/2. odd., MNO ministerstvu zahraničí 3. 4. 1942. Viz též VÚA – VHA, MNO Londýn, kart. 22, inv. č. 28, fasc. 30, č. j. 3 672-I/2. odd. 1941, Plk. Španiel gen. Ingrovi 2. 12. 1941, v němž hlásil, že do československé armády do Británie nebo do Egypta odjeli 3 muži ze San Dominga, 3 z Brazílie, 10 z Argentiny, 1 z Venezuely, 1 z Haiti, 17 ze Šanghaje a 1 z Chile, v Indii se přihlásilo 13 batovců. Proč se Španiel ve svých zprávách zmiňoval také o dobrovolnících přicházejících z jiných oblastí než z amerického kontinentu, není jasné. Ve většině případů se jednalo o jednotlivce.

Z pozdějšího období, přesahujícího již časový rozsah tohoto příspěvku, je třeba jako zajímavou osobnost mezi těmi, kteří přišli z Latinské Ameriky, připomenout por. Ing. J. Ševčíka, který před válkou působil jako konstruktér tanků v ČKD a v roce 1938 odjel do Peru, kam bylo několik tanků z ČSR vyvezeno. Následující čtyři roky působil jako poradce peruánské vlády v Limě, ale od začátku války se snažil dostat do československých zahraničních jednotek. Na přelomu let 1942 a 1943 přijel na

Odvody

V USA prováděly odvody československé konzuláty. Španiel všem rozeslal přesné pokyny o provádění lékařských prohlídek a seznamy jak občanů, kteří se do armády hlásili dobrovolně, tak všech, již byli v evidenci a do armády se dosud nepřihlásili. Těm se pak zasílaly individuální výzvy s upozorněním, že československá armáda přijímá dobrovolníky. Jako první zaznamenal určité výsledky generální konzulát v New Yorku. Při té příležitosti je vidět, jak se původní počet dobrovolníků ztenčoval. V první vlně dostali v obvodu newyorského úřadu předvolání k odvodu 43 mužů, z nich se dostavili 34, odvedeno pak bylo jen 22 dobrovolníků.⁶⁸

Odvedení dobrovolníci byli odesíláni do Kanady, a to bez jakýchkoliv potíží ze strany kanadských úřadů, jež od těchto mužů nepožadovaly vstupní víza. Stačilo jim potvrzení o lékařské prohlídce a sdělení, že dotyčný branec byl uznán schopným služby v československé armádě. Každý konzulát kromě toho vystavil odvedenci anglicky psaný průvodní list.⁶⁹

Plk. Španiel ale neměl přiděleny žádné zvláštní fondy pro odvody, a tak musel nějak vyřešit otázku úhrady peněz za cesty k odvodům a zpět a případně pak dále do Kanady. Vzhledem k poměrně malému počtu dobrovolníků se v počátečním období dařilo najít zdroje ve vlastních rezervách.

V nejbližší době se výsledky k lepšímu příliš nezměnily, a to i vzhledem k dalším okolnostem. Například československý konzul v Clevelandu dr. Gardavský podle Španielova hlášení neměl dobré vztahy s místní krajaňskou kolonií, což se odráželo na počtu dobrovolníků. Na konci roku 1941 se objevila další potíž, tentokrát v oblasti spolupráce s kanadskou misí: plk. Kudláček požádal plk. Španiela, aby dočasně přestal s odesíláním dobrovolníků do Kanady, protože nemá vyřešenou otázku stejnokrojů. „[...] *Tábor má sice k dispozici a poměrně laciné stravování. Sděluje mi však, že je zapotřebí, aby tam bylo vždy alespoň 30 branců, ale v tom případě nechce je mít v občanských šatech z hlediska kázně a také propagačního. Tato okolnost má zde neblahý ohlas, neboť ti, kteří čekají na odjezd, mají zde existenční potíže. Vzdali se míst a někteří opravdu nemají z čeho žít. [...] Žádal jsem plk. Hutníka, zda by i jednotlivci nemohli zatím v tábore přečkat dobu před odtransportováním vzhledem k tomu, že je to poměrně laciné, 35 cts denně. Plk. Hutník*

vlastní náklady do Kanady. VÚA – VHA, MNO Londýn, kart. 53, inv. č. 33, fasc. 7, č. j. 735 dův.-I/2. odd., Plk. Kudláček ministerstvu národní obrany 31. 1. 1943.

68 VÚA – VHA, MNO Londýn, kart. 21, inv. č. 28, fasc. 25, č. j. 3 096-I/2. odd. 1941, Plk. Španiel gen. Ingrovi 20. 10. 1941.

69 VÚA – VHA, MNO Londýn, kart. 21, inv. č. 28, fasc. 24, č. j. 3 012-I/2. odd. 1941, Plk. Španiel gen. Ingrovi 2. 10. 1941; tamtéž, kart. 21, inv. č. 28, fasc. 25, č. j. 3 096-I/2. odd. 1941, Plk. Španiel gen. Ingrovi 20. 10. 1941.

mi sdělil [...], že to není možné, protože je potřebí v táboře dohled a jen pro větší počet se to vyplatí. [...] prosím, aby MNO zařídilo po strážce finanční všechno, aby naše soustředovací akce v Montréalu nenarážela na překážky. Souhlasím s plk. Hutníkem, že je zapotřebí, aby dobrovolníci měli stejnokroje. [...] Všechny vojenské cizí mise v Kanadě, které provádějí nábor, zásadně odvedené brance hned vybaví stejnokroji. [...] Konečně je tu i otázka zdravotní [...]. Branci z Kanady jsou chudí a povětšinou špatně ošaceni, a ti, kteří přicházejí ze Spojených států, kde je poměrně tepleji, nemají povětšinou ani prádla, ani zimních šatů [...]"⁷⁰ Aby tento stav dlouhodobě nepůsobil mezi krajanů špatným dojmem, rozhodl se plk. Španiel po dohodě s ministrem zahraničních věcí Masarykem odesílat odvedené brance prozatím spojeneckými loděmi z USA do Británie jako jednotlivce. Španiel také Masaryka požádal, aby se při své cestě do Kanady pokusil s místními úřady potíže co nejdříve vyřešit, protože je nesporné, že působily velmi nepříznivým dojmem. Při příjezdu mise do Kanady se hlásalo, že nic nebrání tomu, aby dobrovolníci byli odesláni k vlastní armádě, ale skutečnost byla poněkud jiná.⁷¹ Tyto potíže měly za následek ztrátu několika dobrovolníků, kteří si během čekání našli nové zaměstnání a nakonec odmítli do armády vstoupit. Plk. Španiel připomněl, že původně vyjednal s Poláky využití jejich táborů i pro československé dobrovolníky, čímž by se mnohé zjednodušilo. Nyní ale již bylo pozdě.⁷²

Byla tu ještě jedna nejasná záležitost, a to otázka péče o manželky, pozůstalé a invalidy. Ta zůstávala dlouho nevyřešena a mnoho krajanů odrazovala. Československá obec legionářská v Americe se sídlem v Clevelandu přímo upozornila plk. Španiela dopisem, že nemohou dát svému členstvu výzvu ke vstupu do československé armády, „*pokud není vyřešena spolehlivě otázka invalidity a podpor rodinám*“.⁷³ Legionáři poukazovali na vlastní špatné zkušenosti po minulé válce a žádali závazné prohlášení od československých činitelů, že podobný stav nebude po této válce. I na tuto otázku plk. Španiel upozorňoval s předstihem, a to krátce po svém příjezdu do USA v říjnu 1939.

70 VÚA – VHA, MNO Londýn, kart. 22, inv. č. 28, fasc. 27, č. j. 3 372 dův.-I/2. odd. 1941, Plk. Španiel gen. Ingrovi 4. 11. 1941. V téže zprávě hlásil plk. Španiel, že 20 dobrovolníků se přihlásilo v Keni, Kadeřábek z Argentiny prý ohlásil 59 dobrovolníků, z nichž ovšem 10 nevyhovujících a další, převážně Slováci, se nedostavili, v Kolumbii byli uznáni za schopné 4 muži a 3 dobrovolníci se nacházejí na San Domingu.

71 VÚA – VHA, MNO Londýn, kart. 22, inv. č. 28, fasc. 30, č. j. 3 672-I/2. odd. 1941, Plk. Španiel gen. Ingrovi 2. 12. 1941.

72 Tamtéž.

73 Tamtéž.

Národnostní a sociální složení dobrovolníků

Vzhledem k národnostní povaze předválečného Československa se muselo počítat s tím, že se do zahraničních jednotek nebudou hlásit jen Češi a Slováci. Demokratické uspořádání státu přesvědčilo i řadu příslušníků menšin, že Československo si zaslouží obnovu, a tito lidé se také hlásili do zahraničního vojska. Tento stav nemohl uniknout londýnskému MNO, které na jedné straně potřebovalo vojáky, ale současně naléhalo na to, aby se poměr přijímaných změnil výrazněji ve prospěch Čechů a Slováků: „[...] *Pokud jde o nábor dobrovolníků dle národnosti, bude lépe věnovat pozornost hlavně Čechům a Slovákům, a ostatní pokud možno omezit*“, psal ministr národní obrany gen. Ingr plk. Španielovi.⁷⁴ Totéž doporučení platilo i později pro československou misi v Kanadě, i když se nedá říci, že by byli příslušníci jiných národností odmítáni. Jednalo se pouze o pragmatický přístup, vycházející ze zkušeností zejména s českými Němci v československých jednotkách v Británii. Ostatním vojáků vadilo užívání němčiny v soukromých rozhovorech, objevovaly se i rozpory v náhledu na budoucí řešení menšinové otázky v obnově Československu, a konečně se muselo počítat s tím, že mezi příslušníky německé menšiny se mohou vyskytovat vyzvědači či záškodníci. Proto například Němci nebyli přijímáni k letectvu.

Tab. 1: Věkové a sociální složení dobrovolníků do října 1940⁷⁵

		Oblast NY	Oblast Chicaga a Pittsburghu	Kanada
Dle věku	18-19			3
	20-40			51
	40-50			24
Dle hodnosti	kpt.	3	1	
	npor.	5		
	por.	9		
	ppor.	7	1	
	rtm.	7	1	2
	svob., des. čet.	20	6	8
	bez hodn.	29	12	21
	aktivní			
	záložní			31
	nevojáků	25	30	8
	lékařů	20		2

74 VÚA – VHA, MNO Londýn, kart. 11, inv. č. 26, fasc. 20, č. j. 3 834/40, Rukopisné odpovědi gen. Ingra plk. Španielovi na dopisy z 15. 10., 24. 10. 1940 aj.

75 VÚA – VHA, MNO Londýn, kart. 11, inv. č. 26, fasc. 20, Plk. Španiel gen. Ingrovi 24. 10. 1940.

Tabulka sice bohužel není úplná, nicméně z ní lze vyčíst, že vzdělanější dobrovolníci, tedy ti s vyššími hodnotami, v dané době většinou žili na východním pobřeží, v širším okolí New Yorku a v městě samém. Tato oblast nabízela i nejvyšší počet poddůstojníků a příslušníků mužstva. Snad se z toho dá usuzovat, že mezi nimi měli větší podíl čerství imigranti, kteří mysleli na brzký návrat domů, a proto po svém příjezdu do USA nesměřovali dále do vnitrozemí. Podobně lze zdůvodnit poměrný úspěch náboru v Kanadě, kam vystěhovalci z českých zemí a Slovenska přicházeli hlavně v meziválečném období, a starou vlast tedy měli v čerstvé paměti. Nejslabší podíl naopak vykazaly vnitrozemské oblasti Chicaga a Pittsburghu, kde žil sice podstatně vyšší počet krajanů, ale přišedších do Ameriky z větší části již dříve, a tudíž více zdomácnělých.

Výsledky náboru v USA do prosince 1941

V průběhu času se stále více ukazovalo, že nábor v Americe nebude příliš úspěšný. Nekritické původní předpoklady klesaly ke konečným výsledkům přes několik stupňů. Podle Španielova hlášení z počátku září 1941 se do evidence československých zastupitelských úřadů přihlásilo necelých 3 000 československých občanů. K dobrovolnému vstupu do československé armády se rozhodlo 186 mužů, z toho 126 příslušníků mužstva a 27 důstojníků a lékařů ve věkovém rozmezí 18–41 let, resp. 22 a 11 v rozmezí 42–45 let.⁷⁶ Do 1. prosince téhož roku generální konzulát v New Yorku předvolal k lékařským prohlídkám 74 muže. Z toho 37 bylo uznáno za schopné, 12 bylo shledáno neschopných, ostatní se nedostavili, z toho 13 s omluvou, sedm bez omluvy, pět jich kvůli změně adresy neobdrželo předvolání.⁷⁷ Do Británie jich ale do té doby dorazila zatím jen malá část, gen. Ingr na schůzi exilové vlády v Londýně 5. prosince 1941 oznámil, že dosud zpoza Atlantiku přišlo 35 mužů z Kanady a pouhých osm z USA.⁷⁸ Vzhledem k početné krajanské kolonii v USA se jednalo o mizivý výsledek, potvrdily se pesimističtější předpovědi, které poukazovaly na rozdíly ve smýšlení mezi různými generacemi krajanů. „Ukazuje se“, psal Španiel začátkem září 1941, „že československá mládež amerického původu je úplně

76 VÚA – VHA, MNO Londýn, kart. 21, inv. č. 28, fasc. 24, č. j. 2 524 – I/2. odd. 1941, Plk. Španiel gen. Ingrovi 4. 9. 1941.

77 VÚA – VHA, MNO Londýn, kart. 22, inv. č. 28, fasc. 30, č. j. 3 672-I/2. odd. 1941, Plk. Španiel gen. Ingrovi 2. 12. 1941.

78 J. NĚMEČEK – I. ŠTOVÍČEK – H. NOVÁČKOVÁ – J. KUKLÍK (eds.), *Zápisy ze schůzí*, s. 809, zápis ze 41. schůze exilové vlády dne 5. 12. 1941. Přitom i někteří představitelé amerických krajanů původně odhadovali mnohem lepší výsledek, náčelník amerického Sokola J. Jelínek usuzoval, že by se mohlo najít až 1 200 – 1 300 mužů pro pozemní vojsko a 100 pro letectvo. Naproti tomu například Vojta Beneš po rozhovorech s krajanskou mládeží takový optimismus nesdílel. Viz VÚA – VHA, MNO Londýn, kart. 21, inv. č. 28, fasc. 20, č. j. 2 482-I/2. odd. 1941, Plk. Španiel gen. Ingrovi 18. 8. 1941.

stejného názoru na situaci jako ostatní američtí občané a že podléhá stejným výkyvům v náladách jako tito. Vliv mohutné současné propagandy prováděné hlavně ve střední a jihozápadní Americe proti vstupu do války neblaze se odráží i na naší mládeži zde narozené. Není valné chuti jít do armády a zatím jenom několik jednotlivců prohlásilo, že by šli do leectva. [...]“⁷⁹ Podle Španielova názoru by se situace změnila, pokud by Amerika byla ve válce a nábor by mohl být prováděn veřejně. Jenže o několik měsíců později se ukázalo, že ani to nebyl správný odhad. Mladých mužů schopných vojenské služby bylo mezi krajany dost, ale jejich smýšlení už bylo jiné než u jejich otců. Podle jednoho údaje americké úřední statistiky v létě 1942 uváděly, že v armádě USA slouží asi 50 000 vojáků českého a slovenského původu,⁸⁰ v pozdější době toto číslo jistě ještě stoupl. Počet dobrovolníků získaných pro československé jednotky byl proti tomu naprosto mizivý.

Závěr

Jak zhodnotit Španielovu práci a výsledky náboru v USA před vstupem Spojených států do války? Čemu přičíst malý úspěch náboru mezi početnou krajanskou komunitou v Americe? Je třeba mít na zřeteli ne zcela jednoduché podmínky, za nichž tehdy Španiel pracoval, ale v tomto ohledu je možno říci, že prostor poskytnutý americkými úřady využil velmi dobře. Vlastní nábor dobrovolníků pro československou zahraniční armádu mezi krajany příliš úspěšný nebyl, podařilo se získat jen řádově desítky mužů z milionové krajanské kolonie. Proč? Důvody byly patrně podobné jako u Kanady:⁸¹ Starší generace krajanských předáků vycházela zřejmě z vlastních názorů a vztahů ke staré vlasti, vyjadřovala podporu československému zahraničnímu odboji, ale její příslušníci již většinou s zdravotním stavem nesplňovali podmínky pro vojenskou službu, z dalších mnozí byli ženatí, což představovalo také překážku. Kromě toho je třeba připomenout, že po první světové válce Československá republika nedokázala řadu let vyřešit otázku invalidních rent pro legionáře, a to si starší generace krajanů pamatovala.⁸² Posuzovala se výše služebních požitků u vojska v Británii, úhrady cestovného k lékařským prohlídkám a k místům odvodů a každá nejistota či zaváhání na straně náborářů znamenaly úbytek

79 VÚA – VHA, MNO Londýn, kart. 21, inv. č. 28, fasc. 24, č. j. 2 524 – I/2. odd. 1941, Plk. Španiel gen. Ingrovi 4. 9. 1941.

80 Stanislav BUDÍN, *Věrní zůstaneme. Druhý odboj amerických Čechů ve východních státech Unie 1939–1945*, Praha 1947, s. 7.

81 Viz T. JIRÁNEK, *Československá vojenská mise v Kanadě za 2. světové války – práce a výsledky*.

82 VÚA – VHA, MNO Londýn, kart. 21, inv. č. 28, fasc. 24, č. j. 2 524 – I/2. odd. 1941, Plk. Španiel gen. Ingrovi 4. 9. 1941.

potenciálních dobrovolníků. Nepřátelský postoj zaujímal velká část slovenských přistěhovalců, stojící na straně samostatného Slovenska.

Současně je třeba vzít v úvahu, že mladá generace krajanů se již hodně amerikanizovala a na zemi svého původu nahlížela jinak, pokud ji vůbec výrazněji brala v úvahu. Tito mladí muži, kteří vyrostli za Atlantikem, za svoji vlast považovali USA a byli ovlivněni americkým veřejným míněním, jež účast ve válce z velké části odmítalo. Mladým krajanům se nechtělo prodělávat složité – a navíc díky americké neutralitě poněkud choulostivé – procedury a cestu do Evropy k jednotkám tehdy neexistujícího státu, o němž měli většinou patrně jen mlhavé povědomí a s nímž nespojovali svoji budoucnost.

Naskýtá se ještě další důležitá otázka, a to, zda je možno věkovou skladbu účastníků druhého československého zahraničního odboje, zejména těch na vyšších místech, spojit s chybným předpokladem o velkých možnostech náboru dobrovolníků za Atlantikem? Pravděpodobně to je: nositeli významnějších funkcí v politických orgánech odboje a vyšších vojenských hodností byli muži, kteří v dospělém věku zažili již první světovou válku, mnozí měli za sebou zkušenost z legií. Podle sebe a své ochoty jít znovu do boje za československé zájmy usuzovali, že velké množství podobně smýšlejících najdou i v početných krajanských koloniích na americkém kontinentu. Jenže podobně jako oni smýšleli jen jejich vrstevníci, starší vystěhovalci, kteří se již nehodili jako mužstvo do bojových jednotek. A právě mužstva se nedostávalo nejvíce, protože tělesně zdatná krajanská mládež se do armády své staré vlasti příliš nehrnula. Z výše řečeného je patrné, že podobné obavy na začátku války existovaly. Mělo za těch okolností smysl vysílat do USA a Kanady náboráře, jejichž měsíce a léta trvající práce nakonec přinesla jen několik desítek dobrovolníků? Odpověď zní spíše „ano“, protože posily pro československé zahraniční jednotky byly potřebné a předem nebylo možno odhadnout, jaké výsledky nábor přinese. Bylo nutno „alespoň to zkusit“. Úspěch se nedostavil, ale podobně dopadly mise dalších národů, jež v Americe v dané době působily se stejným cílem.

Summary

In America during the War „before the War“.

The Activity of Col. GS Oldřich Španiel in the USA in 1939–1941

The participation in the military struggle against Germany and its allies during World War II was the important support for the exile politicians who strived for the post-war restoration of the Czechoslovak Republic within the pre-Munich borders. Hence, they made an effort to build abroad large military units which would be able to do well on the battlefields and whose activities would be highly visible. Human resources for these troops were represented by the refugees from the Protectorate of Bohemia and Moravia and the Slovak Republic, the compatriot colonies of the prewar emigrants, sometimes even of the second or third generation, and to a lesser extent by the war prisoners of the German Army who involuntarily wore German uniforms. We cannot ignore the war prisoners or deserters from the Slovak Army on the Eastern Front and the Protectorate government troops in Italy and numerous Jewish refugees.

The largest possible source of soldiers was represented by the flow of the prewar emigrants,

especially overseas, and their descendants. Therefore, in the autumn 1939, a military representative, colonel of the General Staff Oldřich Španiel, was sent out to the USA to recruit among the local compatriots for the Czechoslovak troops in Great Britain. Španiel made a great deal of effort to cooperate with the Czechoslovak representative offices, compatriot organizations, and later also with the Czechoslovak military mission in Canada, to persuade as many young compatriots as possible to fight for the restoration of Czechoslovakia with weapons in their hands. The results of these efforts did not meet the projections because the older, more conscious generation of the countrymen did not fit for military service any more, and younger compatriots no longer had a strong relationship to the „old country“ and did not apply in large numbers to join the Czechoslovak Army.